

Юридичні науки

УДК 347.151-347.41

Сільченко Вероніка Віталіївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сильченко Вероника Витальевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Silchenko Veronika

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Володіна Оксана Олександрівна

доцент кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Володина Оксана Александровна

Доцент кафедры криминального права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Volodina Oksana

Docent of Department of Criminal Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА

ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПОСМЕРТНОГО ДОНОРСТВА В

УКРАИНЕ

LEGAL REGULATION OF POST-MORTEM DONATION IN UKRAINE

Анотація. В статті розглянуто питання правового регулювання трансплантації донорських органів на базі нового закону «Про

застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Область дослідження – дозвіл на трансплантацію органів від донора-трупа. Аналіз правового регулювання погоджувальної процедури вилучення донорського органу у донора-трупа.

Ключові слова: *трансплантація, презумпція згоди, презумпція незгоди, донор-труп, пересадка органів.*

Анотація. *В статье рассмотрены вопросы правового регулирования трансплантации донорских органов на базе нового закона «О применении трансплантации анатомических материалов человеку». Область исследования - разрешение на трансплантацию органов от донора-трупа. Анализ правового регулирования согласительной процедуры изъятия донорского органа у донора-трупа.*

Ключевые слова: *трансплантація, презумпція згоди, презумпція незгоди, донор-труп, пересадка органів.*

Summary. *The article deals with the issues of legal regulation of donor organs transplant on the basis of the new law "On the application of transplantation of anatomical materials the man". The field of study is the permission for transplantation of organs from the corpse-donor. Analysis of the legal regulation of the consent procedure for the seizure of a donor organ from a corpse-donor.*

Key words: *transplantation, presumption of consent, presumption of disagreement, corpse-donor, organ transplant.*

Постановка проблеми. Життя – це найвища цінність для людини та суспільства, і тому виникає необхідність винайти якомога більше джерел для його збереження. Одним з таких і є трансплантологія – в деяких випадках це єдиний шанс для відновлення здоров'я та збереження життя. В більшості країнах світу саме трансплантація донорських органів від

померлої людини вважається найбільш розповсюдженим видом трансплантації. З 1 січня 2019 року в Україні буде введений в дію новий закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» який також передбачає вилучення органів від донора-трупа. Законом була вдосконалена юридична процедура отримання «чітко вираженої згоди на посмертне донорство. Важливим питанням є правове регулювання погоджувальної процедури на вилучення органів у померлої особи.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час трансплантологія являє собою одну з найважливіших галузей медицини. Але в той самий час є однією з найбільш суперечливою у плані соціальних відносин. Рівень трансплантології стає все більш вдосконаленим, що дає змогу повернення до нормального, здорового життя все більшій кількості людей. Зважаючи на конституційні права і гарантії людини на життя та тілесну недоторканість, виникає необхідність врегулювання з державою дієвих механізмів для отримання юридичної згоди на вилучення донорських органів, яка таким чином має забезпечити дієвість ефективного регулювання трансплантацій. Також слід зазначити, що реалізація конституційних прав разом з подальшим втіленням новацій в трансплантології є саме важливе – пов’язувати це з соціальними цінностями, якими є людина, її життя, права і свободи. Таким чином майбутнє трансплантації в Україні напряду залежить від досягнення деяких чинників. Так, по-перше – це перебудова свідомості людей. Проведення заходів для правової освіти громадян в даному питанні є основою, яка зможе вивести рівень свідомості людей на якісно вищий рівень, що позитивно позначиться на системі охорони здоров’я країни. По-друге – це є юридична сторона питання. Законодавство з питань трансплантацій в усьому світі не абсолютне, а зважаючи на новітні медичні розробки щодо лікування хворих, воно невпинно просувається вперед. Виходячи з цього, українське законодавство про трансплантологію

також необхідно було переробляти та вдосконалювати, врегульовуючи всі проблемні питання, беручи до уваги міжнародний досвід та зважаючи на всі морально-етичні основи даної теми.

Сьогодні не існує жодної країни в світі, де була б заборонена трансплантація органів. Згідно світової статистики у США щорічно проводиться 26-28 тисяч трансплантацій органів, у Польщі 1,5 тисяч, у Латвії, Литві, Естонії у середньому 40 трансплантації на 1 млн. населення щорічно, у Білорусії - 50 на 1 млн. населення. В Україні ця цифра катастрофічно низька, лише 3,1 трансплантацій на 1 млн. населення. Так, прийнятий закон не просто є актуальним на сьогоднішній день, він є вкрай необхідним, враховуючи те, що для багатьох людей це є єдиним шансом на порятунок.

Тема донорства за останні декілька місяців чи не найбільш обговорювана тема. Це пов'язано з прийняттям Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», який набув чинності 24 червня і почне діяти з 1 січня 2019 року. Новий Закон врегулює права донора і реципієнта на законодавчому рівні відповідно до європейських стандартів. Найважливішою зміною, яка передбачена новим Законом, є юридична процедура щодо згоди або незгоди на посмертне донорство та порядок відкликання заяви.

За новим законом кожна повнолітня і дієздатна особа за життя може дати згоду чи не згоду на вилучення органів після смерті і в будь який момент своє рішення вона може відкликати. Основними принципами застосування трансплантації за ст.4 Закону є добровільність, гуманність, анонімність, надання донорських органів потенційним реципієнтам за медичними показаннями; безоплатність (крім гемопоетичних стовбурових клітин); дотримання черговості (крім родинного та перехресного донорства) [1].

Трансплантація органів від донорів-трупів вже давно є поширеною практикою у світі, завдяки якій рятують тисячі життів. За статистикою 90% пересадок донорських органів здійснюється від трупних донорів. Тому й існує потреба правового регулювання вилучення органів і тканин з померлої людини.

Ст. 13 нового закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» визначає трансплантацію як метод лікування, що застосовується виключно за наявності медичних показань і згоди об'єктивно інформованого дієздатного реципієнта лише у випадках, коли усунення небезпеки для життя або відновлення здоров'я реципієнта іншими методами лікування неможливе» [1].

В світі існує дві системи регулювання вилучення органів у померлих осіб – презумпція згоди та презумпція незгоди. Всесвітньою організацією охорони здоров'я схвалені обидві системи і обидві використовуються на практиці у різних країнах світу.

Презумпція згоди означає, що кожна людина за життя дає згоду на посмертне вилучення органів умовно. Тобто, якщо людина за життя не оформила своє небажання на вилучення органів, то після її смерті згода від родичів на трансплантацію органів не потрібна. Іншими словами, відсутність незгоди трактується як згода. Такий тип презумпції застосовують у Іспанії, Австрії, Бельгії, Білорусії, Росії, Чехії, Угорщині та інших країнах.

Презумпція незгоди передбачає, що кожна людина заздалегідь не дає згоду на вилучення своїх органів. Трансплантація органів можлива за умови, якщо людина за життя добровільно дала згоду на вилучення органів, або таку згоду надали родичі після його смерті. Такий тип презумпції застосовують у США, Англії, Нідерландах, Україні, Китаї, Італії та у ряді інших країн.

На розгляд до Верховної Ради були подані обидві моделі, які досить успішно використовують у розвинутих країнах Європи.

Кожна з моделей, на мій погляд, має можливість на існування в Україні. За новим законом Україна залишила модель «презумпції незгоди». На мій погляд презумпція незгоди є більш гуманнішою по відношенню до людини. Бо трансплантація органів навіть померлої людини — це особиста і добровільна справа самої людини. Відомий спеціаліст з біоетики І.В.Силуянова вважає що «трансплантація органів без отриманої згоди людини є насильницьке перетворення померлої в донора, що є порушенням основного принципу моральних взаємин між людьми - волі і згоди людини вступати в подібні взаємини» [2].

Проаналізуємо правове регулювання погоджувальної процедури на вилучення органів у трупа. Згідно ст. 16 Закону «Кожна повнолітня дієздатна особа має право надати письмову згоду або незгоду на вилучення анатомічних матеріалів з її тіла для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть (смерть мозку або біологічна смерть) відповідно до закону (далі — згода або незгода на посмертне донорство)» [1]. У разі, якщо померла особа не залишила за життя заяви згоди чи незгоди на посмертне донорство, то питання вилучення анатомічних матеріалів вирішується з близькими родичами відповідно до закону. І тут виникає декілька важливих питань. Багато хто з науковців і в Україні також вважають, що саме процес отримання згоди на донорство органів є головним фактором, що стримує розвиток донорства, бо навряд чи наше суспільство готове взагалі при житті усвідомлювати те, що чийсь органи можуть у будь-який час врятувати життя іншої людини. І тут потрібно шукати шляхи які б змогли кардинально змінити свідомість людини. Наприклад у Німеччині, де також діє презумпція незгоди, була внесена поправка до діючого закону «Про донорство, забір та пересадку органів і тканин» від 05.11.1997 р. [3]. Зміни

торкнулися введення обов'язкового донорського паспорта, в якому кожний громадянин зобов'язаний вказати згоду чи не згоду на вилучення органів у разі його смерті. Мені здається, що саме така модель отримання згоди чи незгоди на первинному етапі дії нового закону в Україні змогла б спростити юридичну процедуру отримання згоди чи незгоди на вилучення донорських органів.

Що стосується отримання дозволу від родичів потенційного донора, у ст.16 зазначено «У разі якщо померла особа не висловила за життя своєї згоди або незгоди на посмертне донорство, не визначила свого повноважного представника, що встановлено трансплант-координатором згідно з даними Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, згода на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів з тіла такої особи після визначення її стану як незворотна смерть відповідно до закону запитується трансплант-координатором особисто у другого з подружжя або в одного з близьких родичів цієї особи (діти, батьки, рідні брати та сестри)». На мій погляд, необхідно більш чітко прописати першочергову обов'язкову послідовність щодо родичів, які повноважені надавати згоду чи незгоду, а також врахувати ситуацію, коли ця згода чи незгода не може бути досягнута.

Правове регулювання донорства від померлої особи напряду пов'язано з появою терміна «померла особа». Вилучення донорського органу у потенційного донора-трупа можливе лише після підписання акта констатації смерті його головного мозку або фіксації у медичній документації померлої особи факту її біологічної смерті.

«Презумпція незгоди» не може також повністю гарантувати збереження норм моралі. Навіть у країнах, де медицина стоїть на більш високому професійному рівні трапляються порушення закону, пов'язані з питанням вилучення донорських органів. У 2012 році дві клініки Німеччини були замішані у донорському скандалі. Лікарі клініки

Геттингена та Регенсбурга підробляли лабораторні дані пацієнтів для того, щоб вони могли найшвидше отримати донорські органи. Якщо такі прецеденти трапляються навіть у таких лікарнях, то що можна казати про наші клініки, де існує стійка недовіра до лікарів, і де не кожний лікар зможе переконати родичів померлого пацієнта на трансплантацію здорових органів. У суспільстві, це може буди розцінене, як небажання лікаря врятувати пацієнта.

Хоча презумпцію незгоди і можна вважати більш гуманною та справедливою щодо особистості, ми не можемо виключати випадків порушення прав людини і використання донорських органів на комерційній основі. У ст.21 Конвенції про права людини і біомедицину чітко зазначено, що «тіло людини та його частини як такі не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди» [4].

Тому ст.143 Кримінального Кодексу України, також зазнала змін. Зокрема, нова редакція встановлює більш суворе покарання за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, у вигляді «штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації – карається позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [5].

У разі, якщо вказані дії «вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного, то вони караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною

діяльністю на строк до трьох років» [5].

У випадку, якщо зазначені правопорушення «вчинені за попередньою змовою групою осіб, або участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади і займатися певною діяльністю на строк до трьох років» [5].

Висновок. Новий закон, який вступить в дію з нового року, нарешті зрушить з місця проблему, яка на протязі двох десятиліть так і не мала вирішення. Трансплантація від донора-трупа зможе дати шанс на життя людям, які потребують пересадки органів. Звичайно, цей закон ще не раз буде зазнавати уточнень та корегувань протягом застосування. Найбільш складним на сьогоднішній день залишається питання щодо отримання згоди на вилучення органів померлої людини. Але все ж таки головним є те, що нарешті, посмертне донорство підтверджено законодавчо.

Література

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 17.05. 2018 № 2427-VIII / ВВРУ. - № 28. – ст. 232.
2. Силуянова И.В. Антропология болезни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://theprayerbook.info/728-antropologiya-bolezni.html>
3. Gesetz über die Spende, Entnahme und Übertragung von Organen und Geweben (Transplantationsgesetz — TPG) von 05.11.1997 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.gesetze-im-internet.de/tpg//BJNR263100997.html>
4. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334

5. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

References

1. On the application of transplantation of human anatomical materials: Law of Ukraine from 17.05. 2018 № 2427-VIII / The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine - № 28. – article 232.
2. Siluyanova IV Anthropology of the disease [Electronic resource]. - Access mode : <https://theprayerbook.info/728-antropologiya-bolezni.html>
3. Law on the donation, removal and transfer of organs and tissues (Transplantation Act - TPG) from 05.11.1997 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.gesetze-im-internet.de/tpg//BJNR263100997.html>.
4. Convention on the Protection of Human Rights and Dignity regarding the Use of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine [Electronic Resource]. - Access mode: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334
5. The Criminal Code of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>